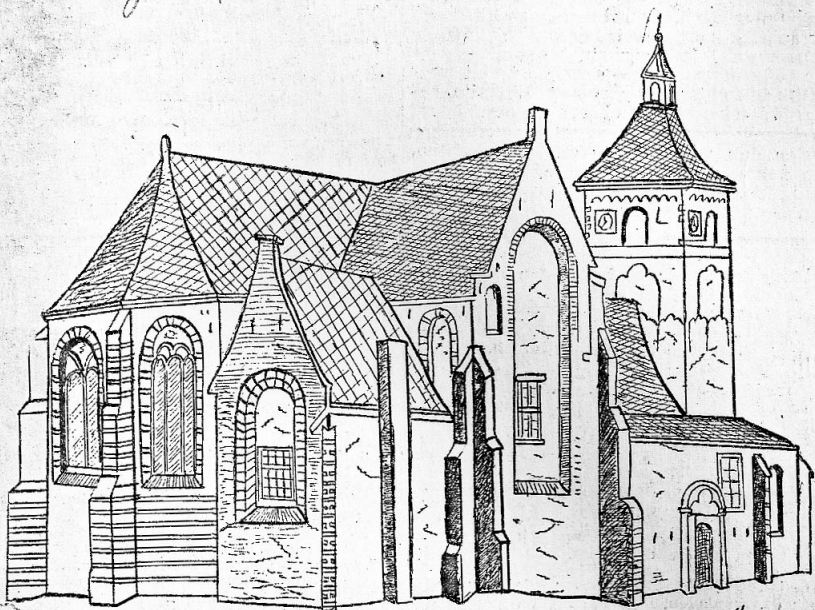

Valkenburg en zijn kerk

22 Juni 1940.

Kerk te Valkenburg in 1783.

II.

De toestand, dat Valkenburg in de parochie van Katwijk opging, bleef niet bestendig. Het godsdienstig leven nam in het begin der 15de eeuw weer toe ten gevolge van allerlei geestelijke stroomingen. Doch het was vooral Burggraaf Hendrik van Wassenaar, die zich voor Valkenburg interesseerde. Hij sloot op 1 Januari 1424 een verdrag met Hendrik van Keppel, den Landcommandeur der Duitsche Orde te Utrecht voor de verheffing der kapel tot Parochiekerk, waarbij voor zekerheid den pastoor zekere inkomsten werden gewaarborgd. Drie weken later, op 21 Januari gaf de vicaris-generaal van het bisdom van Utrecht zijn goedkeuring. Het is waarschijnlijk dat het gebouw zelf toen ook is hersteld.

Er scheen een tijd van bloei te zullen aanbreken, vooral toen het volgende jaar 1425 Filips van Bourgondië de kerk onder zijn bijzondere bescherming nam. In dien tijd kreeg Valkenburg zelfs één of meer kapelaans.

Sinds lang was reeds in de kerk een kapel van het H. Kruis benevens enkele andere kapellen met altaren, waaraan bijzondere inkomsten verbonden waren. En verder had men voor het kerkelijk leven een Broederschap van St. Mauritius. Deze Broederschap beantwoordde evenwel op zeer bedenkelijke wijze aan haar ideaal, zoodat de brave Valkenburgers reden tot klagen gaven. Daarom besloot de heer van Valkenburg, Johan van Wassenaar, krachtig in te grijpen.

In een besluit van hem van p.m. 1470 maakt hij in de eerste plaats melding van vele wonderen, die dagelijks in de H. Kruiskapel zouden plaats hebben. Hij wilde nu het St. Mauritiusgilde omdooopen tot H. Kruisbroederschap en meteen orde op zaken stellen, „want wij in der waarheyt vernomen hebben van quaden regimenten ende quade ghewoonten, die daer tot desen daghe toe gheweest syn ende ghesiet syn, als van veel biers te laten comen ende dat onnutteycken te ghebruiken, al so dat et een dronckenghilde ghehieten is: waeromme

wij u allen ende elc bysonder met ernste aten weten, dat wij deze lelycke, sondighe, vade ghewoonten af willen hebben, ende deugdelic ende goddelic gheregiert hebben willen ter eeren Goods almachtlich ende tot weerdicheijt des ghebenediden cruces."

Het nieuwe gilde, nu geheeten het H. Kruis en St. Mauritius schijnt zich geheel ter deugd te hebben gedragen. Het geld werd voor andere doeleinden dan bier drinken besteed en weldra bezat de broederschap uitgestrekte landerijen en vele renten.

Toch ging niet alles even voorspoedig in de 15de eeuw. De laatste opvlamming der Hoeksche en Kabeljauwsche twisten bracht nogmaals verwoesting over Holland en ook Valkenburgs kerkgebouw moest het ontgelden. Gelukkig kwam in 1492 aan dit slag van burgertwisten voorgoed een einde. In 1493 en '94 werd de kerk geheel vernieuwd en voorzien van een nieuw koor. Ze was toen, behoudens wat oud muurwerk uit de 13de eeuw, een kruiskerk in laat-Gothischen stijl. Voor de beschrijving hiervan zijn wij aangewezen op enkele oude teekeningen uit de 18de eeuw, die den ouden toestand vrij goed laten reconstrueeren. Wij komen daarop terug. De toren, waarvan de romp op de tekening nog een vroeg-Gothisch karakter draagt, werd toen hoog opgetrokken en voorzien van een hooge puntige spits, in den volksmond „Lange Maai" genoemd. Ik breng in herinnering, dat Maai een verkorting is van Maaike of Marije, het Friesche woord voor Maria, — Friesche taalresten vinden we rondom Rijnsburg nog laat in de 18de eeuw — In de betiteling van „Lange Maai" voor den toren van een Mariakerk behoeft men in de Middeleeuwen niets profaneerends te zien. Het volk sprong nu eenmaal huiselijk met zijn heiligen om, wat men in het Zuiden trouwens nog kan opmerken.

Een 80-tal jaren ging het nu weer goed, tot in 1573 of '74 hetzij door Spaansche, hetzij door Staatsche benden, opnieuw verwoestingen plaats vonden, die zich evenwel meer tot het inwendige en de glasramen bepaalden. „Lange Maai" bleef evenwel gespaard.

Op 22 Maart 1592 werd in een hersteld gedeelte der kerk van de preekstoel afgelezen, dat men er een Gereformeerde gemeente wilde stichten en een kerkeraad verkiezen. Daarop sloot een jaar later de laatste pastoor van Valkenburg en commandeur van Katwijk, zekere François Worms een verdrag met de kerkmeesters over kerk en pastorie. Over de wettigheid dier overdracht is veel te doen geweest.

De eerste hervormde predikant was sinds 1599 David Jacob Reverset, die aanvankelijk de combinatie Valkenburg—Katwijk bediende.

In 1619 werd Valkenburg weer een afzonderlijke gemeente.

De kerk was weer in haar geheel zereed gemaakt voor de nieuwe bestemming. Doch een nieuwe ramp trof het complex, toen de bliksem in den avond van 5 September 1665

in den toren sloeg en de spits en al het houtwerk verbrande. De torenromp werd nu afgedekt met een tentdak en een open koepeltje, zooals onze teekening, die den toestand van 1783 weergeeft, aantoon. Het Angelustorentje op de viering, dat we op de teekeningen van 1725 nog aanwezig zien, was vóór 1783 reeds verdwenen. Ook ontdekken we, dat verschillende hooge Gothische vensters in 1783 reeds geheel of gedeeltelijk waren dichtgemetseld, wat we ook al als een bewijs van achteruitgang moeten beschouwen.

Duidelijk herkenbaar is, dat het koor en het dwarspand met de vele zandsteen versieringen dagteekenen uit het laatst der 15de eeuw.

Dat de torenromp een vroeg-Gothisch karakter droeg, hebben we reeds opgemerkt. Verder kunnen we aan de tekening zien, dat de toren aangebouwd was en dat het schip der kerk, dagteekenend uit een vroegere periode dan 1493, veel lager was, dan koor en dwarspand.

Waarschijnlijk hebben we in de lage kapel rechts op de tekening, die ook van vroeger tijd dan de herbouw van 1493 schijnt te dateren, de H. Kruiskapel te zien, die voor de Valkenburgers van zooveel betekenis was.

Deze kerk begon in de 18de en 19de eeuw steeds meer te vervallen. Valkenburg was een arme, kleine gemeente. Eindelijk werd de toestand onhoudbaar en werd het grootste gedeelte afgebroken. Een nieuwe zaalkerk werd gebouwd waarbij van oud muurwerk aan de Oostzijde nog enig gebruik werd gemaakt. Dit geschiedde in 1844 en toen vond men het heel mooi, want er werd gebruik gemaakt van klassicistische principes, zij het dan op bescheiden schaal. Het zadeldak met den stompen hoek, het ingangsportiek en enig ander ornament deden klassicistisch aan.

De toren werd nu ingebouwd en kreeg een koepeltje. Doch bouwkunstig was het complex van geen betekenis. Ruim 20 jaar geleden is de toren weer wat hooger opgetrokken en voorzien van een spits.

Al was de kerk uit een oogpunt van bouwkunst van weinig belang meer, wij kunnen ons voorstellen, dat de dorpelingen er ten zeerste aan waren gehecht en het verlies er van ernstig betreuren te meer nu het blijkt dat er vrijwel niets meer van te redden is.

Toen in 1844 de kerk werd herbouwd, werd uit publieke kassen f. 4500 verstrekt om den bouw te helpen bekostigen. Het is te wenschen en het zal trouwens wel noodzakelijk zijn, dat ook thans uit openbare fondsen subsidies worden verstrekt voor den herbouw.

En moge Valkenburg dan op de oude historische plaats een kerkgebouw zien verrijzen dat uit bouwkunstig oogpunt een sieraad voor het dorp wordt en als zodanig tevens een bevestiging van Schillers woord: „Und neues Leben blüht aus den Ruinen".

N. J. S.